

ks. Marian Rojek

Aniołowie w Katechizmie Kościoła Katolickiego

Wstęp

Problematyka istnienia aniołów stale obecna w nauczaniu Kościoła stała się w czasach nam współczesnych w niektórych środowiskach teologicznych tematem dość wrażliwym a nawet prowadzącym do niebezpiecznych napięć o charakterze doktrynalnym. Otóż posunięto się nie tylko do negacji działania tych tajemniczych duchów ale nawet ich istnienia, wprost zaprzeczając źródłom biblijnym¹. Taka sytuacja i swoiste zamieszanie wokół zagadnienia istnienia aniołów nie pozostaje bez szkodliwego wpływu na wiarę zwykłych członków Kościoła powszechnego, którzy myślą zgodnie z nim, chcą być wiernym ludem autentycznie słuchającym słów Ewangelii Jezusa Chrystusa i z ufnością modlić się przez wstawiennictwo tych anielskich opiekunów otrzymanych od Boga by ich prowadzili ku zbawieniu². Pasterze Kościoła nieustannie mówią w swym homiletycznym przepowiadaniu, w katechezie oraz liturgii o obecności świata duchowego i uczą o jego wpływie pozytywnym lub też negatywnym na wszystkich ludzi³.

Jednak tak naprawdę okazuje się, że stosunkowo słabo znamy naukę Kościoła o aniołach i rzadko modlimy się przez ich wstawiennictwo, „a co najgorsze nie zdajemy sobie sprawy z ich obecności, nie pokładamy w nich ufności i nie zwracamy się do nich w chwilach trudnych i niebezpiecznych”⁴. Właściwie nasza przeciętna wiedza o duchach niebieskich jest bardzo fragmentaryczna, czasami odwołuje się tylko do dziecięcych wyobrażeń i opiera się na fałszywych obrazach rzeczywistości niewi-

¹ Papież Pius XII w encyklice „*Humani generis*” z 1950 roku wśród błędów zagrażających podstawom nauki katolickiej wymienił również i to, że wśród niektórych teologów podważana jest osobowość aniołów. Por. G. Huber, *Mój anioł pójdzie przed tobą*, Michalineum Miejsce Piastowe 1982, s. 19-20.

² Por. Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Città del Vaticano 1987, s. 337-338; Huber, dz. cyt., s. 15.

³ Por. Huber, dz. cyt., s. 6.

⁴ P. O’Sullivan, *Wszystko o aniołach*, Gdańsk 1995, s. 13.

działnej, które nie sprzyjają poprawnej angelologii. Na czym ma się oprzeć współczesny wierzący człowiek gdy będzie chciał pogłębić swoją wiedzę w tym temacie nie mając jednocześnie specjalistycznego teologicznego przygotowania? Wydaje się, że odpowiedź jest jednoznaczna - taką pomoc powinien znaleźć w Katechizmie Kościoła Katolickiego. Stąd też zrodziła się myśl ukazania wiodących treści angelologicznych w oparciu o to podstawowe kompendium wiary dostępne dzisiaj niemal w każdej katolickiej rodzinie.

Tematyka angelologiczna z traktatu teologicznego przesunęła się aktualnie raczej na płaszczyznę publikacji o charakterze egzegetycznym, historycznym, literackim czy dydaktycznym. Gdy chodzi o recepcję anielskiej rzeczywistości wśród współczesnych ludzi to można często spotkać się z dwoma skrajnymi postawami: pierwsza, to radykalna i aprioryczna negacja duchów przeważnie odnosząca się do aniołów dobrych, druga natomiast, to przesadny kult i szczególne zainteresowanie zwykle odnoszące się do aniołów upadłych⁵. Ludzka wiedza o aniołach jest jedynie prawdą cząstkową, gdyż tajemnica tych duchów przekracza możliwości rozumu człowieka i wskazuje na naszą ograniczoność mimo tego, że rzeczywistości tych dwóch światów wzajemnie się przenikają. „Rozum ludzki nie może opisać anioła jako bytu, gdyż brakuje mu odpowiednich kategorii pojęciowych i wyobrażeń”⁶.

Człowiek przy pomocy samego rozumu może dojść do wniosku, że poza Bogiem i widzialnym światem stworzonym istnieją niewidzialne byty duchowe doskonalsze od świata ludzkiego. Zresztą do takiego wniosku dochodzili już poganie w starożytności, ale dopiero Objawienie Boże daje nam możliwość bliższego poznania świata duchów powołanych do istnienia przez Stwórcę. Mówiąc o aniołach ”zdajemy sobie sprawę, że te duchowe istoty pośredniczące między rzeczywistością stworzoną a rzeczywistością boską, czuwające nad człowiekiem i jego sprawami, istnieją pod różnymi imionami oraz postaciami w wielu religiach. Wiara w dobre i złe duchy pojawia się w licznych wyznaniach i wskazuje na wspólne objawienie, jakiś archetyp. (...) Istoty podobne do chrześcijańskich anio-

⁵ Por. H. Oleschko, *Aniołów dyskretny lot*, Kalwaria Zebrzydowska 1996, s. 8.

⁶ Oleschko, dz. cyt., s. 11-12. Św. Tomasz z Akwinu będący znawcą tematyki anielskiej sam stwierdza, że tu na ziemi nie poznamy dokładnie kim są aniołowie i nie jesteśmy w stanie opisać ich natury. Takie samo stanowisko prezentują np. św. Jan Chryzostom czy św. Bernard. Por. Huber, dz. cyt., s. 37.

łów odnajdujemy w starożytnym Egipcie, w Mezopotamii i Azji Mniejszej, w wielkich religiach Dalekiego Wschodu (braminizm, buddyzm, hinduizm), w mitologii chińskiej i rozwiniętych kulturach Ameryki przedkolumbiskiej oraz przedchrześcijańskiej Europy”⁷.

Natomiast judaistyczna nauka o aniołach, „której spadkobierczynią jest angelologia chrześcijańska, kształtowała się pod presją sąsiednich kultur i wiele wątków od nich przejęła. (...) Sposób prezentacji dobrych duchów przez Stary Testament przypomina angelologię asyryjsko-babilońską. (...) Zasadnicza różnica dotyczy jednak tego, iż w judaizmie aniołowie nie posiadają cech boskich, nie są więc reliktem systemów politeistycznych”⁸. Prawda o aniołach ukazywana przez Kościół katolicki opiera się na zasadniczym źródle jakim jest Biblia i w Piśmie Św. Starego i Nowego Testamentu liczne są miejsca opisujące działanie tych duchów konkretnie określanych terminem aniołowie. Spełniają oni funkcję pośredniczącą między Bogiem a człowiekiem, są zwiastunami, tłumaczami, wykonawcami woli Bożej⁹.

Gdy chodzi o ostatni oficjalny dokument Kościoła, poprzedzający wydanie aktualnego Katechizmu Kościoła Katolickiego a przedstawiający w zwięzły sposób prawdy wiary Ludu Bożego to należałoby wskazać na „Credo” Pawła VI. On w swoim wyznaniu wiary ogłoszonym 30 czerwca 1968 roku na zakończenie Roku Wiary dwukrotnie wymienia prawdę o aniołach: na początku, by podkreślić ich istnienie „Wierzimy w jednego Boga, Ojca, Syna i Ducha Świętego, Stwórcę rzeczy widzialnych - do jakich należy świat, w którym żyjemy - oraz niewidzialnych - jakimi są

⁷ Oleschko, dz. cyt., s. 13. Do bardzo charakterystycznych należałoby zaliczyć skrzydlate egipskie sfinksy - duchy opiekuńcze świątyń i pałaców - których motyw na zasadzie zapożyczenia pojawia się we wczesnym judaizmie (ok. 1500 lat przed. narodzeniem Chrystusa). „Starobiblijne wyobrażenie Boga-Ojca siedzącego na cherubach to tzw. zespół tronowy Jahwe (w Piśmie Świętym określenie «Pan Zastępów spoczywający na cherubach»), którego pochodzenie historycy sztuki wywodzą właśnie z wyobrażeń egipskich lub syryjskich uskrzydłonych sfinksów”. Tamże, s. 14.

⁸ Tamże, s. 19.

⁹ Por. M. Fryszkiewicz (red.), Rzec o Aniołach. Między Bogiem a człowiekiem, Michalineum Marki - Struga 1992, s. 9-11. Dość bogato wymieniane są tu miejsca biblijne związane ze spełnianiem przez aniołów różnych funkcji.

czyste duchy, które nazywamy też aniołami”¹⁰, oraz na końcu, by przypomnieć ich udział w boskich rządach nad światem „Wierzimy, że mnóstwo dusz, które gromadzą się w raju z Jezusem i Maryją, tworzy Kościół niebieski, gdzie zażywając wiecznej szczęśliwości, oglądają Boga takim, jakim jest, a także w różnym stopniu i na różny sposób uczestniczą wespół z aniołami w sprawowaniu Boskiej władzy, przynależnej Chrystusowi uwielbionemu, gdy wstawiają się za nami i wspierają naszą słabość swą braterską pieczołowitością”¹¹. W końcowym fragmencie swego „Credo” Paweł VI podkreśla podwójną rolę aniołów: ich orędownictwo za ludźmi u Boga a także ich oddziaływanie na ludzi we wszystkich ich sprawach¹².

Prezentacja katechizmowego nauczania o aniołach będzie się koncentrowała wokół tematów angelologicznych podjętych bezpośrednio lub pośrednio przez ten dokument. Najpierw zostanie przedstawione zagadnienie dotyczące istnienia i natury aniołów. W tym zakresie poruszy się problematykę ich stworzoności, duchowości i wynikającej stąd nieśmiertelności, osobowości związanej z rozumnością i wolnością tych bytów, „miejsca” ich przebywania oraz nazewnictwa indywidualnego. Gdy chodzi o ich funkcje to ukaze się aniołów jako pozostających w relacji do Boga i Chrystusa a następnie zarysuje się ich obecność oraz działanie w życiu Kościoła, szczególnie w eklezjalnym obszarze liturgicznym i kultycznym. W takim ustawieniu tematu nie może również zabraknąć bardzo ważnego zagadnienia dotyczącego Aniołów Stróżów. Po przedstawieniu duchów dobrych w dalszej części niniejszego artykułu uwaga zostanie skoncentrowana na aniołach upadłych, konsekwencji ich grzechu a także działaniu tych zbuntowanych duchów w Kościele i świecie. W zakończeniu wskaże się na pewne charakterystyczne akcenty całościowej prezentacji nauki o aniołach w Katechizmie Kościoła Katolickiego.

1. Istnienie i natura aniołów

Zagadnieniem fundamentalnym zawsze był, a jest nim obecnie może nawet w sposób jeszcze bardziej konieczny, temat istnienia anio-

¹⁰ Paweł VI, Wyznanie wiary, w: Wierzę w Ciebie Boże, W. Wojdecki (opr.), Warszawa 1979, s. 22.

¹¹ Tamże, s. 32.

¹² Por. Huber, dz. cyt., s. 24-25.

łów. Ta rzeczywistość dotycząca bytów niewidzialnych nieustannie znajdowała się w obszarze wiary przekazywanej przez Kościół, który nią żył nie tylko w swej świadomości ale również w codzienności. Katechizm Kościoła Katolickiego swoje nauczanie o aniołach zaczyna właśnie od podkreślenia ich istnienia jako prawdy wiary: „istnienie istot duchowych, niecielesnych, które Pismo święte nazywa zazwyczaj aniołami, jest prawdą wiary. Świadectwo Pisma świętego jest tak oczywiste, jak jednomyślność Tradycji” (KKK 328). Można zauważyć, iż fakt istnienia aniołów jako bytów powołanych przez Boga Stwórcę do życia jest w nauczaniu teologicznym niezmiernie ważny i będzie najpierw koncentrował się na zagadnieniu ich stworzenia.

Tematyka stworzoności aniołów znajduje swoje właściwe odzwierciedlenie w nauczaniu Katechizmu Kościoła Katolickiego, który w wielu miejscach wyraźnie o tym mówi, stwierdzając, że są oni stworzeniami (por. KKK 311, 330, 350), że Bóg „równocześnie od początku czasu stworzył z nicości jeden i drugi rodzaj stworzeń, stworzenia duchowe i materialne, to znaczy aniołów i świat ziemski” (KKK 327; por. KKK 291, 2566). Dalej uczy nas ten dokument Kościoła, że aniołowie należą do Chrystusa „ponieważ zostali stworzeni przez Niego i dla Niego” (KKK 331) i tę treść wydobywa z listu św. Pawła skierowanego do Kolosan: "Bo w Nim zostało wszystko stworzone: i to, co w niebiosach, i to, co na ziemi, byty widzialne i niewidzialne, czy Trony, czy Panowania, czy Zwierzchności, czy Władze. Wszystko przez Niego i dla Niego zostało stworzone" (Kol 1, 16). Fakt zaistnienia w czasie bytów anielskich zostaje ukazany także wtedy gdy mówi się, że oni „są obecni od chwili stworzenia (por. Hi 38, 7)” (KKK 332; por. KKK 1994).

Poza tekstami Katechizmu, które bezpośrednio stwierdzają prawdę o stworzoności aniołów można ją wydobyć z miejsc, które nie mówią tego wprost, ale niejako ubocznie potwierdzają ten fakt. Gdy ukazuje się Boga jako Stwórcę nieba i ziemi, wszystkich rzeczy widzialnych i niewidzialnych (por. KKK 325) oraz kontynuując tę myśl podkreśla się, że „wyrażenie «niebo i ziemia» w Piśmie świętym oznacza to wszystko, co istnieje – całe stworzenie” (KKK 326) i „Słowo «niebo» wskazuje w końcu «miejsce» stworzeń duchowych – aniołów – które otaczają Boga” (KKK 326), to przez to potwierdza się fakt stworzoności tych bytów.

Katechizm prezentując tematykę stworzoności aniołów odwołuje się tylko jeden raz do tekstu Pisma Św., a mianowicie do Kol 1, 16 (por. KKK 331) oraz przywołuje stałe nauczanie Kościoła co do tej prawdy,

zawarte w Symbolach wiary: Apostolskim, Nicejsko-Konstantynopoli-
tańskim (por. KKK 325), Soboru Laterańskiego IV - który bardzo wyraź-
nie orzeka o stworzoności aniołów, w „Wyznaniu wiary” papieża Pawła
VI (por. KKK 327). Również powołuje się na wypowiedź Soboru Waty-
kańskiego I zawartą w jego Konstytucji dogmatycznej „Dei Filius” -
„O wierze katolickiej” (BF V, 19; por. KKK 327). Gdy chodzi o teolo-
giczną kwestię czasu stworzenia aniołów, tzn. czy zostali oni powołani do
istnienia przed pojawieniem się świata materialnego, czy też wraz z nim,
zauważamy, że Katechizm nie podejmuje tego zagadnienia lecz jedynie
stwierdza, że oni „są obecni od chwili stworzenia” (KKK 332; por. KKK
327).

Nie budzący wątpliwości fakt istnienia aniołów jest wyraźnie
potwierdzony przez nauczanie Katechizmu dotyczące ich natury a przede
wszystkim funkcji i działania tych bytów, które zostały im ofiarowane i
określone przez samego Boga Stwórcę¹³. Zastanawiając się nad naturą
aniołów można stwierdzić, że Katechizm podobnie jak angelologia w
ogólności niewiele miejsca poświęca temu problemowi. Przede wszyst-
kim ukazuje ich jako byty czysto duchowe, niecielesne (por. KKK 328-
330, 350, 395, 645), odwołując się przy tym do św. Augustyna, który w
swym wprowadzeniu do Psalmów nazywa ich naturę duchową i stwier-
dza, że anioł „przez to czym jest, jest duchem”¹⁴. Równocześnie jednak
katechizmowy przekaz nie wnika w dokładniejszą precyzację użytego
pojęcia „czysty duch”, a określając, że jest on „niecielesny” idzie raczej
w kierunku powszechnego nauczania Kościoła o bezcielesności aniołów,
co można też właśnie w takim rozumieniu odczytać z zestawienia ”stwo-
rzenia duchowe i materialne, to znaczy aniołów i świat ziemski” (KKK
327) wypracowanego już przez Sobór Laterański IV w 1215 roku¹⁵.

Aniołowie jako stworzenia duchowe posiadają również przymiot
nieśmiertelności (por. KKK 330) o której uczy nas przywoływany w tym
miejscu św. Łukasz „Już bowiem umrzeć nie mogą, gdyż są równi aniołom
i są dziećmi Bożymi, będąc uczestnikami zmartwychwstania” (Łk 20, 36)¹⁶.

¹³ Por. H. Witczyk (tłum.), Katechizm Kościoła Katolickiego w pytaniach i
odpowiedziach, Kielce 1994, s. 17.

¹⁴ Św. Augustyn, Enarratio in Psalmos, 103, 1, 15: PL. 37, 1348 - 49; KKK
329.

¹⁵ Por. A. Läpple, Arbeitsbuch zum Katechismus der katholischen Kirche, Au-
gsburg 1993, s. 91.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, Wierzę, s. 351.

Obok tego daru bardzo istotną łaską dla tych bytów jest widzenie Boga, oni „zawsze kontemplują «oblicze Ojca... który jest w niebie» (Mt 18, 10)” (KKK 329). Z tej ich właściwości wynika, że oglądając Boga poznają Go i Jego doskonałości, lecz jest ono ograniczone, gdyż jako stworzenia nie są w stanie Boga całkowicie ogarnąć i pojąć ale jest ono doskonalsze od wiedzy i poznania ludzkiego¹⁷. Wprawdzie Katechizm o tym wyraźnie nie mówi ale z treści angelologicznej w nim zawartej wynika, że aniołowie z natury swej istoty posiadają znajomość rzeczy niewidzialnych i duchowych oraz znają rzeczy materialne i poznają rzeczy przyszłe konieczne, które nie są zależne od woli człowieka lecz następują z postanowienia Bożego¹⁸.

Gdy chodzi o dalsze właściwości natury anielskiej występujące w nauczaniu Katechizmu to zostaje podkreślona ich osobowość a w związku z tym posiadanie przez nich rozumu i woli, co jest jasno stwierdzone w tym dokumencie Kościoła (por. KKK 330) i jeszcze wzmocnione przez odwołanie się do encykliki papieża Piusa XII „*Humani generis*” z 1950 roku (DS 3891). Przy rozważaniu tajemnicy Opatrzności Boga mówi się o aniołach jako stworzeniach rozumnych i wolnych, które „muszą zdążać do swego ostatecznego celu przez wolny wybór, a przede wszystkim przez miłość” (KKK 311). W sensie pośrednim prawda ta wynika z opisywania czynów i działań podejmowanych oraz realizowanych przez te byty duchowe zarówno względem Boga jak i człowieka (por. KKK 329, 331-333), jak również wtedy, gdy podkreśla się, że anioł jest zdolny uznać wielkość Boga a do takiego działania konieczną właściwością jest rozumność (por. KKK 2566). Również wtedy gdy Katechizm oświadcza iż aniołowie mogą błędzić i że istotnie popełnili „w wolnym wyborze” (KKK 392) grzech, zło a Bóg je dopuszcza „szanując wolność swego stworzenia” (KKK 311) oraz, że zostali za ten wybór ukarani (por. KKK 393, 395) to stwierdza przez to jednoznacznie rozumność i wolność tych stworzeń.

Niewątpliwie interesującym zagadnieniem przy zgłębianiu tajemnicy związanej z naturą aniołów jest sprawa ich objawiania się podczas działania. Człowiek na ziemi nie może oglądać anioła w jego czystej duchowej postaci gdyż duch jest nieuchwytny dla naszych naturalnych zmysłów. Jednak Pismo Św. mówi nam o ukazywaniu się

¹⁷ Por. Fryszkiewicz, dz. cyt., s. 25-26.

¹⁸ Por. Tamże, s. 27.

aniołów pod jakąś zmysłową, materialną postacią. Zwykle była to postać młodzieńca, który podejmował konkretne działanie czy też przekazywał jakieś orędzie. Katechizm Kościoła Katolickiego odwołując się do tekstów biblijnych mówi o różnych działaniach aniołów, ale bliżej nie uściśla sposobu w jaki to się odbywa, jedynie stwierdza, że jest ono potężne i tajemnicze. Przykładowo w numerze 334 odwołuje się do sceny z Dziejów Apostolskich związanej z uwolnieniem przez anioła św. Piotra z więzienia (por. Dz 12, 6-11)¹⁹.

Równie ważnym pytaniem w kontekście duchowej natury i nieśmiertelności aniołów jest zagadnienie dotyczące miejsca przebywania tych stworzonych bytów. Najczęściej rzeczywistość w której się znajdują określa się terminem „niebo”. Katechizm wprowadza dwa wyrażenia „niebo” i „ziemia”, ale precyzuje, że „«ziemia» jest światem ludzi (por. Ps 115, 16), «niebo» lub «niebiosy» mogą oznaczać firmament (por. Ps 19, 2), ale także własne «miejsce» Boga: «Ojca naszego, który jest w niebie» (Mt 5, 16), a więc także «niebo», którym jest chwała eschatologiczna. Słowo «niebo» wskazuje w końcu «miejsce» stworzeń duchowych - aniołów które otaczają Boga” (KKK 326; por. KKK 1023). Przy przedstawianiu prawdy zawartej w modlitwie „Ojcze nasz” rozważany w niniejszym artykule dokument Kościoła uściśla, że niebo jako „biblijne wyrażenie nie oznacza miejsca («przestrzeni»), lecz sposób istnienia” (KKK 2794). Zresztą tę roztropność odnośnie do używanego w Katechizmie pojęcia niebo w wymiarze lokalnym jako „miejsce” dostrzega się w tym iż w tematyce angelologicznej występuje ono zawsze w cudzysłowie. Gdy chodzi o działanie tych duchowych bytów to realizuje się ono również w obszarze rzeczywistości ziemskiej, gdzie one spełniają swoje, polecone im przez Boga funkcje, przez co wchodzą w jakiś kontakt z rzeczywistością „ziemi”, ale Katechizm nie zajmuje się bliższym określeniem rodzaju tych faktów.

Prezentacja natury aniołów ukazana w Katechizmie Kościoła Katolickiego musi być zakończona wyraźnym stwierdzeniem wynikającym z przywoływanego w tekście fragmentu proroka Daniela (Dn 10, 9-12), że oni „przewyższają doskonałością wszystkie stworzenia widzialne. Świadczy o tym blask ich chwały” (KKK 330) a jest to „chwała eschatologiczna” (KKK 326). Ten oficjalny dokument Kościoła pozostaje tylko przy zaanonowaniu, że pod względem doskonałości natura aniołów jest wspanialsza od

¹⁹ Tamże, s. 22.

natur istniejących w świecie widzialnym a nie wchodzi w jakiegokolwiek próby bliższego określania tych różnic.

Można zauważyć, że współczesne kompendium wiary katolickiej nie zajmuje się kwestią liczby aniołów, ani też ich określeniami²⁰. Niejako ubocznie wymienia szczegółowe imiona niektórych aniołów, znane ze źródeł biblijnych i cały czas obecne w liturgii Kościoła, takie jak: św. Michał, św. Gabriel, św. Rafał (por. KKK 335) oraz nazwę grupową: Aniołowie Stróżowie (por. KKK 335). Te wymienione trzy²¹ jednostkowe imiona aniołów są teoforyczne i wyraźnie odnoszą się do Boga, zawarta jest w nich fundamentalna prawda wskazująca na relację stworzenia do Stwórcy i dlatego nie wyrażają one jakichś cech drugorzędnych ale to co jest istotne. Imię Michał - „Któż jak Bóg”, podkreśla bezwarunkową jedyność Boga, akt uwielbienia i dziękczynienia, wyraża całkowitą zależność od Boga, pokorę, posłuszeństwo. Imię Gabriel - „Bóg jest moją mocą” wskazuje na źródło istnienia i życia, potęgę Bożego działania, przygodność każdego bytu stworzonego i całkowitą ufność w Bogu. Z kolei imię Rafał - „Bóg uzdrawia” podkreśla pokładanie nadziei w Bogu i Jego moc uzdrawiającą i wyzwolenczą.

Choć Katechizm przytacza również obok tych wymienionych imion aniołów określenia odnoszone do stworzonych duchów użyte przez św. Pawła: Trony, Panowania, Zwierzchności, Władze, to jednak związane jest to z przywołaniem odnośnego fragmentu Listu do Kolosan i dokument Kościoła nie podejmuje tej kwestii będącej raczej punktem zainteresowania na płaszczyźnie teologicznej (por. KKK 331). Warto zwrócić uwagę na to, że najczęściej występującym w Katechizmie Kościoła Katolickiego aniołem jest św. Gabriel a to przede wszystkim z racji funkcji zwiastowania zamyśłów Boga. On przynosi Dziewicy Maryi zapowiedź i obietnicę Boga zwią-

²⁰ Przykładowo Katechizm używa tylko trzy razy pojęcia archanioł, ale nie wiąże go z żadnym konkretnym imieniem anielskim znanym z Pisma Świętego. Por. KKK 983, 1001, 1589.

²¹ W Księdze Tobiasza anioł Rafał wyraźnie stwierdza, że jest ich siedmiu (Tb 12, 15), również Apokalipsa kilkakrotnie wspomina o siedmiu duchach Boga (Ap 3, 1; 4, 5) czy o siedmiu aniołach, którzy stoją przed Bogiem (Ap 8, 2; 17, 1; 21, 9). Imię Gabriel wymieniane jest u proroka Daniela (Dn 8, 16; 9, 21) i w Ewangelii św. Łukasza (Łk 1, 19. 26). Najczęściej jest wspomniany św. Michał: u Daniela trzykrotnie (Dn 10, 13. 21; 21,1), w liście św. Judy (Jd 9), i raz w Apokalipsie (Ap 12, 7). Nie wiemy dlaczego Bóg objawił tylko te trzy imiona aniołów a pozostałe cztery są przed nami zakryte.

zana z narodzeniem Jezusa Chrystusa Syna Bożego (por. KKK 148, 332, 430, 490, 722, 2676), zwiastuje narodzenie Jana Chrzciciela (por. KKK 332).

2. Aniołowie w relacji do Boga i Chrystusa

Katechizm nie próbuje wyjaśniać znaczenia terminu „anioł” od strony semantycznej, lecz powołując się na św. Augustyna wyraźnie podkreśla jego funkcyjność: „«Anioł» oznacza funkcję, nie naturę, (...) przez to, co wypełnia, jest aniołem” (KKK 329). To odniesienie aniołów - niejako ich funkcyjność - zostało przedstawione w Katechizmie Kościoła Katolickiego w relacji: do Boga Ojca, do Jezusa Chrystusa i do Kościoła - rozumianego jako wspólnota i jako poszczególne jednostki. Na pierwszym miejscu mówi się o ich ścisłym związku i zależności z Bogiem szczególnie w obszarze Starego Testamentu, co następnie w Nowym Testamencie przechodzi na Jezusa Chrystusa. Z kolei ich funkcyjność jest widoczna w posłannictwie otrzymywanym od Boga Ojca i Syna Bożego - również w ludzkiej naturze - aby realizować „zamyśł zbawienia” (KKK 331; por. KKK 332) w odniesieniu do człowieka. Katechizm daje niektóre przykłady realizacji tego posłannictwa w historii zbawienia stwierdzając, że aniołowie „zamykają raj ziemski (por. Rdz 3, 24), chronią Lota (por. Rdz 19), ratują Hagar i jej dziecko (por. Rdz 21, 17), powstrzymują rękę Abrahama (por. Rdz 22, 11), pośredniczą w przekazywaniu Prawa (por. Dz 7, 53), prowadzą lud Boży (por. Wj 23, 20-23)” (KKK 332). Te duchowe stworzenia interpretują dzieła zbawcze, np. anioł wyjaśniał Józefowi tajemnice poczęcia Maryi (por. KKK 497, 1846), aniołowie obwieścili narodzenie Syna Bożego pasterzom (por. KKK 559, 695) oraz w ogóle jak wskazuje Stary Testament „zwiastują narodziny (por. Sdz 13) i powołania (por. Sdz 6, 11-24; Iz 6, 6), towarzyszą prorokom (por. 1 Krl 19, 5)” (KKK 332).

Te czyste duchy stanowią „dwór” Boga, nieustannie oddając chwałę swemu Stworzycielowi i kontemplując „oblicze Ojca” (KKK 329; por. KKK 326). Można powiedzieć, że w tej swoistej „niebieskiej liturgii” jak mówi Katechizm „w służbie uwielbienia Boga i w wypełnianiu Jego zamysłu uczestniczą (...) Moce niebieskie (por. Ap 4-5; Iz 6, 2-3)” (KKK 1138; por. KKK 350). Aniołowie są przedstawiani jako ci, którzy spełniają różne misje polecane od Boga względem ludzi, gdyż „w całym swym bycie (...) są sługami i wysłannikami Boga (...) wykonawcami Jego rozkazów, «by słuchać głosu Jego słowa» (Ps 103, 20)” (KKK 329), oni zwiastują w Sta-

rym Testamencie jeszcze niejako z daleka a w Nowym Testamencie już z bliska Boże zbawienie i służą w „wypełnianiu zamysłu Bożego” (KKK 332).

Boży duchowi posłańcy występują również w ścisłym otoczeniu Wcielonego Słowa i „Chrystus stanowi centrum świata anielskiego. Aniołowie należą do Niego (...) ponieważ zostali stworzeni przez Niego i dla Niego” (KKK 331). Oni - jak mówi Katechizm - „otaczają Chrystusa, swego Pana. Służą Mu w szczególny sposób w wypełnianiu Jego zbawczej misji wobec ludzi” (KKK 351; por. KKK 331). Całe ziemskie życie Jezusa Chrystusa Boga - Człowieka „od Wcielenia do Wniebowstąpienia, jest otoczone adoracją i służbą aniołów” (KKK 333; por. KKK 538). Już od początku „gdy Bóg «wprowadza Pierworodnego na świat, mówi: Niech Mu oddają pokłon wszyscy aniołowie Boży» (Hbr 1, 6)” (KKK 333). Katechizm ukazuje niejako newralgiczne wydarzenia w życiu Jezusa podkreślając w nich obecność świata anielskiego: „aniołowie strzegą Jezusa w dzieciństwie (por. Mt 1, 20; 2, 13. 19), służą Mu na pustyni (por. Mk 1, 13; Mt 4, 11), umacniają Go w agonii (por. Łk 22, 43) i mogliby ocalić Go z ręki nieprzyjaciół (por. Mt 26, 53)” (KKK 333). Te czyste duchy oznajmiają tajemnicę Wcielenia Bożego Syna i Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa oraz „będą obecne w czasie powrotu Chrystusa, który zapowiadają (por. Dz 1, 10-11), służąc Mu podczas sądu (por. Mt 13, 41; 24, 31; Łk 12, 8-9)” (KKK 333; por. KKK 331). Analizowany tutaj dokument Kościoła w innym miejscu omawiając artykuł Wyznania wiary chrześcijańskiej „Wierzę w życie wieczne” przedstawiający wydarzenia ostateczne nawiązuje do wcześniej wspomnianego tekstu św. Mateusza (Mt 13, 41-42) o wysłaniu przez Jezusa Jego aniołów w celu dokonania sądu nad dopuszczającymi się nieprawości i zgorszenia w Jego Królestwie (por. KKK 1034).

3. Aniołowie w życiu Kościoła

W Katechizmie Kościoła Katolickiego znajdujemy osobny paragraf składający się z trzech numerów (334-336) i noszący tytuł „Aniołowie w życiu Kościoła”. Zaraz na samym początku stykamy się z bardzo wyraźnym stwierdzeniem, że „całe życie Kościoła korzysta z tajemniczej i potężnej pomocy aniołów (por. Dz 5, 18-20; 8, 26-29; 10, 3-8; 12, 6-11; 27, 23-25)” (KKK 334). Widzimy, że katechizmowy tekst odwołuje się do licznych świadectw biblijnych odnośnie do działania i opieki aniołów działających w pierwotnym Kościele oraz oświadcza, że „Kościół czci aniołów, którzy

pomagają mu w jego ziemskiej pielgrzymce i opiekują się wszystkimi ludźmi” (KKK 352).

Następnie charakterystycznym akcentem katechizmowego nauczania w zakresie relacji aniołów do Kościoła jest podkreślanie ich obecności i działania w aspekcie liturgicznym, szczególnie gdy chodzi o liturgię eucharystyczną, pogrzebową oraz ich obecność w kalendarzu liturgicznym Kościoła powszechnego²². Anielski „śpiew uwielbienia przy narodzeniu Chrystusa nie przestał rozbrzmiewać w uwielbieniu Kościoła: «Chwała Bogu...» (Łk 2,14)” (KKK 333). Ten dokument Kościoła znajdujący tak szerokie zainteresowanie w całym świecie stwierdza, że „w liturgii Kościół łączy się z aniołami, by uwielbiać trzykroć świętego Boga, przywołuje ich obecność (w *Supplices Te rogamus...* - «Pokornie Cię prosimy...» z Kanonu rzymskiego, w *In paradisum deducant te angeli...* - «Niech aniołowie zawiodą cię do raju...», w liturgii pogrzebowej lub w «Hymnie cherubimów» w liturgii bizantyjskiej) oraz czci szczególnie pamięć niektórych aniołów (św. Michała, św. Gabriela, św. Rafała, Aniołów Stróżów)” (KKK 335).

Wszystkie znaki celebracji liturgicznej Kościoła odnoszą się do Chrystusa i dotyczy to również świętych obrazów na których przedstawiane są wizerunki duchowych Bożych posłańców. „Aniołowie (są) włączeni także w dzieło Chrystusa” (KKK 1161), są świadkami uczestniczącymi w zbawieniu świata z którymi Kościół jest zjednoczony, zwłaszcza podczas celebracji sakramentalnej. Katechizm „idąc za Boskim nauczaniem świętych Ojców i za Tradycją Kościoła katolickiego” (KKK 1161) przywołuje świadectwo II Soboru Nicejskiego, który orzeka, że przedmiotem kultu mogą być „czcigodne i święte obrazy malowane, ułożone w mozaikę lub wykonane w inny sposób, które ze czcią umieszcza się w kościołach, na sprzęcie liturgicznym czy na szatach, na ścianach czy na desce, w domach czy przy drogach, z wyobrażeniami (...) godnych czci aniołów” (BF VII 637; KKK 1161).

W różnych rodzajach sztuki aniołowie zazwyczaj przedstawiani są w postaci ludzkiej zwykle uskrzydłonej co ma symbolizować ich gotowość do spełniania poleceń Boga i do niesienia pomocy człowiekowi. Czasami kadzielnica w ręce anioła przypomina, że przedstawiają oni Bogu modlitwy człowieka, zaś różne instrumenty muzyczne (najczęściej harfa) trzymane przez aniołów wskazują na to iż one wciąż oddają chwałę

²² Por. O’Sullivan, dz. cyt., s. 67-71.

swemu Stworzycielowi. Młodzieńczy lub dziecięcy wyraz twarzy ma wskazywać na ich nieśmiertelność, zaś ich nagość jest „symbolem świętości, czystości, niewinności i wolności od wszystkiego co ziemskie i materialne”²³. Białe szaty w których artyści przedstawiają aniołów oznaczają niewinność i radość niebieską, czasami są one przepasane co wskazuje na gotowość tych duchów do spełniania poleceń, zaś ozdoby z drogich kamieni symbolizują: szafir - czystość, hiacynt - życie w niebie, szmaragd - wciąż młodą i nieśmiertelną naturę²⁴. Niekiedy w rękach aniołów przedstawiane są narzędzia symbolizujące: gniew Boży - miecz, miłosierdzie - narzędzia męki Chrystusa, sprawiedliwość - waga, pamięć o sądzie ostatecznym - trąba. Gdy aniołowie są przedstawiani w postaci samych główek, to ten szczegół ma przypominać iż oni nie posiadają ciała. Św. Michał Archanioł przedstawiany jest niekiedy w wojennej zbroi, Anioł Gabriel z przepaską na czole i laską a Anioł Rafał ukazywany jest w postaci pielgrzyma i dosyć często z rybą. Ikonografia aniołów ma pobudzać wiernych Kościoła do większej wiary i pobożności²⁵.

Pełne nadziei dla Kościoła obecnego w świecie i narażonego na różne zewnętrzne niebezpieczeństwa jest przypomnienie o tym, że to właśnie aniołowie Boży ocalili „kiedyś Izraela (por. 2 Mch 10, 29-30; 11, 8)” (KKK 333) z rąk Tymoteusza za czasów Judy Machabejskiego. Oni w tym Kościele „także «ewangelizują», głosząc Dobrą Nowinę Wcielenia (por. Łk 2, 10. 8-14) i Zmartwychwstania (por. Mk 16, 5-7)” (KKK 333).

4. Aniołowie Stróżowie

Opieka aniołów nie tylko skierowana jest do Kościoła jako takiego ale również odnosi się do różnych narodów jako całości, gdyż „kosmiczny, społeczny i religijny porządek wielości narodów (por. Dz 17, 26-27), (został) powierzony przez Bożą Opatrzność trosce aniołów (por. Pwt 4, 19)” (KKK 57). W uniwersalizm zbawczy dzieła podjętego przez Jezusa Chrystusa i odnoszącego się do wszystkich ludzi, z Jego woli zostali włączeni również aniołowie, co jasno wynika z tekstu Pisma Św. „«Czyż nie są oni wszyscy duchami przeznaczonymi do usług, posyłanymi na pomoc tym, którzy mają osiąść zbawienie?» (Hbr 1, 14)” (KKK 331). Gdy chodzi

²³ Fryszkiewicz, dz. cyt., s. 44.

²⁴ Por. Tamże.

²⁵ Por. Tamże, s. 45.

o opiekę nad poszczególnymi ludźmi aniołów, którzy nazywani są stróżami, to Katechizm przedstawia to zagadnienie bardzo syntetycznie i skrótowo. „Życie ludzkie od dzieciństwa (por. Mt 18, 10) aż do zgonu (por. Łk 16, 22) jest otoczone opieką (por. Ps 34, 8; 91, 10-13) i wstawiennictwem (por. Hi 33, 23-24; Za 1, 12; Tb 12, 12) Aniołów” (KKK 336). Tutaj dokument Kościoła przywołuje świadectwo św. Bazylego Wielkiego cytując jego słowa: "Każdy wierny ma u swego boku anioła jako opiekuna i stróża, by prowadził go do życia" (Św. Bazyli Wielki, *Adversus Eunomium*, 3, 1: PG 29, 656 B; KKK 336).

Troskę aniołów o doczesne dobro człowieka Katechizm Kościoła Katolickiego ukazuje w licznych miejscach, np. w numerze 332 stwierdza się, że oni chronią Lota wyprowadzając go z Sodomy, która miała być zniszczona (por. Rdz 19); ratują Hagar i jej dziecko od śmierci z pragnienia na pustyni (por. Rdz 21, 17); powstrzymują rękę Abrahama przed złożeniem ofiary z syna Izaaka (por. Rdz 22, 11); towarzyszą prorokom - co widzimy na przykładzie Eliasza pogrążonego w rozpacz (por. 1 Krl 19, 5). Również zgodnie z etymologią swojego imienia aniołowie występują jako zwiastujący: „zwiastują narodziny (Samsona, por. Sdz 13), (...) anioł Gabriel zwiastuje narodzenie Poprzednika oraz narodzenie samego Jezusa (por. Łk 1, 11. 26)” (KKK 332). Także oznajmniają oni ludziom powołania i misje jaką mają do spełnienia np. Gedeon (por. Sdz 6, 11-24) czy prorok Izajasz (por. Iz 6, 6) oraz prowadzą lud Boży i troszczą się o niego (por. Wj 23, 20-23).

Często jesteśmy skłonni przyjmować misję aniołów stróżów w odniesieniu do obrony i ochrony człowieka ze szczególnym uwzględnieniem płaszczyzny materialnej. Tradycja chrześcijańska jednak posuwa się dalej wskazując, że troszczą się oni o uświęcenie człowieka i przyczyniają się do jego zjednoczenia z Bogiem, są uosobieniem Bożej Opatrzności względem każdego z nas²⁶. Aniołowie stróżowie są najlepszymi przyjaciółmi człowieka i „jedynym ludzkim uczuciem, które daje wyobrażenia o miłości aniołów, jest uczucie macierzyństwa. Jest to najczystsza, najhojniejsza i najsilniejsza z ludzkich miłości”²⁷.

Cała anielska troska skierowana na człowieka ma przede wszystkim za zadanie doprowadzić go do zbawienia, „«Czyż nie są oni wszyscy duchami przeznaczonymi do usług, posłanymi na pomoc tym, którzy mają

²⁶ Por. Huber, dz. cyt., s. 20.

²⁷ O'Sullivan, dz. cyt., s. 12.

posiąć zbawienie?» (Hbr 1, 14)” (KKK 331). Katechizm odwołując się do św. Tomasza z Akwinu uczącego, że aniołowie służą zbawczym Bózym „zamysłem wobec innych stworzeń: «Ad omnia bona nostra coope-rantur angeli» - «Aniołowie współdziałają we wszystkim, co dla nas do-bre»”²⁸ jeszcze wyraźniej ukazuje ich funkcyjność względem każdego człowieka. Podczas udzielania sakramentu chorych w Modlitwie przy konających, którą przytacza prezentowany tutaj dokument, Kościół po-przez usta kapłana kieruje się do człowieka umierającego wypowiadając się z nadzieją by on zamieszkał w niebie ze wszystkimi aniołami i świę-tymi i by aniołowie wyszli mu na spotkanie (por. KKK 1020). „Już na ziemi życie chrześcijańskie uczestniczy – przez wiarę – w błogosławionej wspólnocie aniołów i ludzi, zjednoczonych w Bogu” (KKK 336).

5. Aniołowie upadli

Prawda o aniołach byłaby niepełna i zafałszowana gdyby pominąć w prezentacji tego tematu te dobre duchy, które odeszły od Boga²⁹. Przez ich zazdrość w ludzki świat została wprowadzona śmierć (por. KKK 2538), gdyż uwodzicielski głos przeciwstawiający się Bogu skłonił pierw-szych rodziców do wyboru nieposłuszeństwa. „Pismo święte i Tradycja Kościoła widzą w tej istocie upadłego anioła, nazywanego Szatanem lub diabłem (por. J 8, 44; Ap 12, 9)” (KKK 391; por. KKK 2482, 2538). Jak więc można zauważyć Katechizm na określenie upadłego anioła posłu-guje się bardzo bogatą terminologią, a mianowicie używa następujących określeń: diabeł (por. KKK 391-392, 394, 397-398, 407, 413-414, 538-539, 635-636, 1237, 2538, 2851-2852), Szatan (por. KKK 414, 538, 540, 550, 1086, 1708, 2116, 2119, 2851-2852), demon (por. KKK 412, 2113, 2116-2117), Zły (por. KKK 1673, 2153, 2850-2854), „ojciec kłamstwa” (J 8, 44) (por. KKK 392, 394, 2482, 2852), kusiciel (por. KKK 392, 539-540, 1237, 2849), zabójca (por. KKK 394, 2852), Smok (por. KKK 2853). Takie bogactwo terminów odnoszących się do upadłych aniołów, wprawdzie przez sam dokument nie jest ściśle wyjaśniane, to jednak na-leży zauważyć, że niektóre z nich same w sobie zawierają pewne ele-menty charakteryzujące w sposób istotny ich działanie, jak np. sprzeci-wianie się, kłamstwo, kuszenie do złego, zabójstwo.

²⁸ Św. Tomasz z Akwinu, *Summa theologiae*, I, 114, 3, ad 3; KKK 350.

²⁹ Por. Jan Paweł II, *Wierzę*, s. 342-344.

Istnienie upadłych aniołów jest wyraźnie objawione przez Boga (por. KKK 391). Kościół na Soborze Laterańskim IV w 1215 roku „naucza, że był on najpierw dobrym aniołem stworzonym przez Boga: «Diabolus enim et alii daemones a Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali» – «Diabeł bowiem i inne złe duchy zostały stworzone przez Boga jako dobre z natury, ale same uczyniły się złymi»” (BF V, 10; KKK 391). Katechizm przedstawiając prawdę dotyczącą upadłych aniołów wskazuje na to, że co do natury są oni tacy sami jak dobrzy aniołowie, gdyż takimi byli przed swoim grzechem a więc można powiedzieć, że diabeł swoje istnienie zawdzięcza Bogu, gdyż jest „stworzony przez Boga” (KKK 391; por. KKK 392), że jest duchem i jako taki posiada wolną wolę i rozum. „Ich «upadek» polega na wolnym wyborze dokonanym przez te duchy stworzone, które radykalnie i nieodwołalnie odrzuciły Boga i Jego Królestwo” (KKK 392). Z optymizmem dokument stwierdza, że „moc Szatana nie jest jednak nieskończona. Jest on tylko stworzeniem; jest mocny, ponieważ jest czystym duchem, ale jednak stworzeniem: nie może przeszkodzić w budowaniu Królestwa Bożego” (KKK 395).

Złe duchy „zawsze w granicach nakreślonych przez Opatrzność, bez możliwości naruszenia porządku naturalnego, mają moc nad światem materialnym. (...) Rozum i wola człowieka są dla nich zamknięte, mają jednak dostęp do zmysłów zewnętrznych i do władz niższych, jak wyobraźnia, wrażliwość, pamięć. Poprzez te władze, drogą okrężną, docierają do rozumu i woli (...) mogą one wywoływać obrazy i budzić uczucia zdolne do przyjęcia przez rozum człowieka i do naginania jego woli według własnego upodobania”³⁰.

6. Grzech aniołów i jego konsekwencje

Należy stwierdzić, że aniołowie „muszą zdążać do swego ostatecznego przeznaczenia przez wolny wybór, a przede wszystkim przez miłość. Mogą więc błędzić. Istotnie popełnili oni grzech” (KKK 311). Tak w bardzo skrótowy sposób Katechizm Kościoła Katolickiego omawiając zagadnienie Opatrzności Boga sygnalizuje temat upadku aniołów i szerzej rozwija go w części zajmującej się tajemnicą nieprawości, która

³⁰ Huber, dz. cyt., s. 51.

pojawiła się pośród stworzeń powołanych przez Boga do istnienia jako dobre byty.

Pojęcie „diabeł” zawiera w sobie ideę sprzeciwu, jest to upadły anioł „przeciwstawiający się Bogu (por. Rdz 3, 1-5)” (KKK 391). Sam Katechizm precyzyjnie wyjaśnia, że „«diabeł» (dia-bolos) jest tym, który «przeciwstawia się» zamysłowi Boga i Jego «dziełu zbawienia» wypełnionemu w Chrystusie” (KKK 2851). Przedstawiany tutaj dokument Kościoła potwierdza fakt tego sprzeciwu, „Pismo święte mówi o grzechu tych aniołów (por. 2 P 2, 4)” (KKK 392) a nawet syntetycznie bez wnikania w teologiczne próby wyjaśnienia ukazuje na czym on polegał - „ich «upadek» polega na wolnym wyborze dokonany przez te duchy stworzone, które radykalnie i nieodwołalnie odrzuciły Boga i Jego Królestwo” (KKK 392). Specyfiką tego wyboru dokonanego przez aniołów a skierowanego przeciwko Bogu jest jego nieodwołalność, tutaj katechizmowe nauczanie przywołuje świadectwo św. Jana Damasceńskiego „nie ma dla nich skruchy po upadku, jak nie ma skruchy dla ludzi po śmierci”³¹. To właśnie ta nieodwołalność decyzji podjętej przez czyste duchy, które posiadają doskonalsze rozeznanie rozumowe i silniejszą wolę, „a nie brak nieskończonego miłosierdzia Bożego sprawia, że ich grzech nie może być przebaczony” (KKK 393). Ojcowie Kościoła i teologowie uczą, że Bóg upadłym aniołom nie dał czasu na pokutę. „Św. Tomasz twierdzi, że dla anioła pokuta i nawrócenie są wprost niemożliwe, bo nigdy nie odstępuje od tego co raz wybierze i pokocha. Wynika to z doskonałości jego poznania i rozumu. (...) Anioł nie zna wahań, wycofywania się i powrotów”³².

Aniołowie na początku swego istnienia zostali poddani próbie i wtedy część z nich odeszła od Boga. Trudno jest określić na czym polegał grzech tych duchów, które od Boga odeszły. Powszechnie jednak przyjmuje się, że był to grzech pychy i że nie wytrwali oni w prawdzie (por. J 8, 44; KKK 391-392, 394). Niektórzy sądzą, że chodzi tu o sprzeciw tych aniołów powodowany pychą³³ i zazdrością wobec ujawnionej im tajemnicy przyjęcia w przyszłości przez Syna Bożego ludzkiej natury niższej od natury anielskiej. W ten sposób zbuntowani aniołowie sami utworzyli piekło i odeszli od Boga na wieki.

³¹ Św. Jan Damasceński, *De fide orthodoxa*, II, 4: PG 94, 877 C; KKK 393; por. KKK 392.

³² Fryszkiewicz, dz. cyt., s. 39.

³³ Por. Tamże, s. 36.

Rzeczywistością, która powstała na skutek buntu aniołów upadłych jest piekło, jednak dość znamienym faktem w Katechizmie jest to, iż omawiając zagadnienie piekła w dwunastym artykule zatytułowanym „Wierzę w życie wieczne” w numerach od 1033 do 1037 nie została wspomniana obecność aniołów upadłych ani też nie ma do ich obecności w tym stanie jakiegokolwiek odniesienia. Do tego należy jeszcze zauważyć, że również w numerach od 391 do 395 gdzie omawia się i prezentuje w tym dokumencie upadek aniołów także nie znajdujemy jakiegokolwiek wzmianki o rzeczywistości piekła jako stanu w którym oni przebywają od momentu swego sprzeciwu względem Boga.

7. Działania upadłych aniołów

Tragicznym owocem działania Szatana dla świata ludzkiego jest śmierć, która wynika z zazdrości (por. KKK 391) a „wśród jego dzieł najcięższe w konsekwencjach było kłamliwe uwiedzenie, które doprowadziło człowieka do nieposłuszeństwa Bogu” (KKK 394; por. KKK 397). Nienawiść jego jest skierowana „do Boga i Jego Królestwa w Jezusie Chrystusie” (KKK 395) jak również przeciw Jezusowej „misji powierzonej Mu przez Ojca (por. Mt 4, 1-11)” (KKK 394; por. KKK 538-540, 2119, 2849). Wprawdzie działanie Szatana „powoduje wielkie szkody – natury duchowej, a pośrednio nawet natury fizycznej – dla każdego człowieka i dla społeczeństwa, (to jednak) działanie to jest dopuszczone przez Opatrzność Bożą, która z mocą i zarazem łagodnością kieruje historią człowieka i świata. Dopuszczenie przez Boga działania Szatana jest wielką tajemnicą, ale «wiemy, że Bóg z tymi, którzy Go miłują, współdziała we wszystkim dla ich dobra» (Rz 8, 28)” (KKK 395; por. KKK 760). W Katechizmie przedstawiającym naukę o upadłych aniołach i ich zgubnym wpływie na człowieka nie ma pesymizmu ale dominuje aspekt pozytywny podkreślający prawdę, że „Syn Boży objawił się po to, aby zniszczyć dzieła diabła” (1 J 3, 8; KKK 394) oraz, że „objawienie miłości Bożej w Chrystusie pokazało równocześnie zasięg zła i nadzwyczajną obfitość łaski (por. Rz 5, 20). Musimy więc rozważać zagadnienie początku zła, kierując spojrzenie naszej wiary na Tego, który sam jest jego Zwycięzcą (por. Łk 11, 21-22; J 16, 11; 1 J 3, 8)” (KKK 385)³⁴.

³⁴ Por. Jan Paweł II, Wierzę, s. 365-367.

Katechizm Kościoła Katolickiego odnosi się również do najczęściej spotykanych form niewłaściwego kultu mającego za przedmiot Szatana i demony. Stwierdza ogólnie, że bałwochwalstwo „pozostaje stałą pokusą wiary. Polega na ubóstwianiu tego, co nie jest Bogiem. Ma ono miejsce wtedy, gdy człowiek czci i wielbi stworzenie zamiast Boga, bez względu na to, czy chodzi o innych bogów czy o demony (na przykład satanizm). (...) Wielu męczenników poniosło śmierć za to, że nie oddawało czci «Bestii» (por. Ap 13-14)” (KKK 2113). Także zauważa ten dokument, że należy odrzucić wszelkie formy wróżbiarstwa, gdzie w sposób jawny lub ukryty występuje odwoływanie się do Szatana lub demonów (por. KKK 2116) a „wszelkie praktyki magii lub czarów, przez które dąży się do pozyskania tajemnych sił (...) są w poważnej sprzeczności z cnotą religijności. Praktyki te należy potępić tym bardziej wtedy, gdy towarzyszy im uciekanie (...) się do interwencji demonów” (KKK 2117). Również jako naganne zostało określone noszenie amuletów oraz praktyki spirytystyczne podczas których nie można wykluczyć oddziaływania Szatana. Przy tej tematyce wspomina Katechizm o tym, że „uciekanie się do tak zwanych tradycyjnych praktyk medycznych nie usprawiedliwia wzywania złych mocy” (KKK 2117).

Charakterystycznym oddziaływaniem Szatana na człowieka i jego władze wewnętrzne i zewnętrzne jest opętanie diabelskie. Kościół nie jest w tym przypadku bezradny, on może „publicznie i na mocy swojej władzy prosić w imię Jezusa Chrystusa, by jakaś osoba lub przedmiot były strzeżone od napaści Złego i wolne od jego panowania” (KKK 1673). Takie działanie Kościoła nazywa się egzorcyzmem i „praktykował je Jezus (por. Mk 1, 25 n.), a Kościół od Niego przyjmuje władzę i obowiązek wypowiedania egzorcyzmów (por. Mk 3, 15; 6, 7. 13; 16, 17)” (KKK 1673). Pismo Święte Nowego Testamentu w wielu miejscach świadczy o tym, że „egzorcyzmy Jezusa wyzwalały ludzi spod władzy złych duchów (por. Łk 8, 26-39)” (KKK 550).

Gdy chodzi o egzorcyzmy to w prostej formie występują one podczas celebracji chrztu (por. KKK 1673, 1237) a „uroczyste, nazywane «wielkimi», mogą być wypowiedane tylko przez prezbitera i za zezwoleniem biskupa (...) mają na celu wypędzenie złych duchów lub uwolnienie od ich demonicznego wpływu, mocą duchowej władzy, jaką Jezus powierzył Kościołowi” (KKK 1673). Od wydarzenia zmartwychwstania Jezusa Chrystusa Jego imię ukazuje w pełni najwyższą moc i właśnie ona w sposób bardzo szczególny dochodzi do głosu podczas egzorcyzmów sprawo-

wanych przez Kościół w imię Jezusa, gdyż „złe duchy boją się Jego imienia (por. Dz 16,16-18; 19, 13-16)” (KKK 434).

Zakończenie

Katechizm Kościoła Katolickiego w swym nauczaniu na temat aniołów odwołuje się bardzo często do źródeł biblijnych a mianowicie aż w 24 miejscach do Starego Testamentu i w 51 do Nowego Testamentu. Konkretnie gdy chodzi o Stary Testament to Księga Rodzaju 3, 1-5 - KKK 391; 3, 24; 19; 21, 17; 22, 11 - KKK 332; Księga Wyjścia 23, 20-23 - KKK 332; Księga Powtórzonego Prawa 4, 19 - KKK 57; Księga Sędziów 6, 11-24; 13 - KKK 332; 1 Księga Królewska 19, 5 - KKK 332; Księga Tobiasza 12, 12 - KKK 336; 2 Księga Machabejska 10, 29-30; 11, 8 - KKK 333; Księga Hioba 33, 23-24 - KKK 336; 38, 7 - KKK 332; Księga Psalmów 19, 2 - KKK 326; 34, 8; 91, 10-13 - KKK 336; 103,20 - KKK 329; 115, 16 - KKK 326; Księga Izajasza 6, 2-3 - KKK 1138; 6, 6 - KKK 332; Księga Daniela 10, 9-12 - KKK 330; Księga Zachariasza 1, 12 - KKK 336. Gdy chodzi o Nowy Testament to Ewangelia św. Mateusza 1, 20 - KKK 333, 497 i 1846; 2, 13. 19 - KKK 333; 4,1-11 - KKK 394; 4, 11 - KKK 333; 5, 16 - KKK 326; 13, 41 - KKK 333 i 1034; 18, 10 - KKK 329 i 336; 24, 31 - KKK 333; 25, 31 - KKK 331; 26, 53 - KKK 333; Ewangelia św. Marka 1, 13 - KKK 333 i 538; 1, 25 - KKK 1673; 3, 15 - KKK 1673; 6, 7. 13 - KKK 1673; 16, 5-7 - KKK 333; 16, 17 - KKK 1673; Ewangelia św. Łukasza 1, 11. 26 - KKK 332; 2, 10. 8-14 - KKK 333 (Katechizm w tym numerze powołuje się dwa razy na wskazany tekst ze św. Łukasza), 559 i 695; 8, 26-39 - KKK 550; 11, 21-22 - KKK 385; 12, 8-9 - KKK 333; 16, 22 - KKK 336; 19, 38 - KKK 559; 20, 36 - KKK 330; 22, 43 - KKK 333; Ewangelia św. Jana 8, 44 - KKK 391-392; 16, 11 - KKK 385; Dzieje Apostolskie 1, 10-11 - KKK 333; 5, 18-20 - KKK 334; 7, 53 - KKK 332; 8, 26-29; 10, 3-8; 12, 6-11 - KKK 334; 16, 16-18; 17, 26-27; 19, 13-16 - KKK 434; 27, 23-25 - KKK 334; List do Rzymian 5, 20 - KKK 385; 8, 28 - KKK 395; List do Kolosan 1, 16 - KKK 331; List do Hebrajczyków 1, 6 - KKK 333; 1, 14 - KKK 331; 2 List św. Piotra

2, 4 - KKK 392; 1 List św. Jana 3, 8 - KKK 385 i 394; Apokalipsa św. Jana 4-5 - KKK 1138; 12, 9 - KKK 391; 13-14 - KKK 2113³⁵.

W sensie ścisłym Katechizm Kościoła Katolickiego zajmuje się tematyką anielską w swej pierwszej części noszącej tytuł „Wyznanie wiary”, w drugim dziale określonym nazwą „Wyznanie wiary chrześcijańskiej” i w paragrafie piątym noszącym tytuł „Niebo i ziemia” pod numerami od 325 do 336 i w skrócie tego paragrafu pod numerami od 350 do 352. Zaś aniołowie upadli przedstawieni są w paragrafie siódmym noszącym ogólną nazwę „Upadek” pod numerami od 391 do 395 i w skrócie tego paragrafu pod numerami od 413 do 415. Oczywiście, że poza tymi tu wskazanymi miejscami znajdujemy w Katechizmie wzmianki o aniołach w różnych miejscach tego dokumentu.

Dokonując analizy materiału dotyczącego nauki o aniołach dobrych i złych można stwierdzić, że niezmiernie bogata jest baza biblijna na której się opiera i do której się odwołuje bezpośrednio lub pośrednio Katechizm Kościoła Katolickiego. Obok tego wspomnianego źródła możemy też znaleźć odniesienia do patrystyki, a mianowicie dokument przywołuje konkretnie trzech Ojców Kościoła: św. Augustyna, św. Bazylego Wielkiego i św. Jana Damasceńskiego. Z Tradycji Kościoła obecne są świadectwa Symboli wiary: Apostolskiego i Nicejsko-Konstantynopolitańskiego. Nie może również w problematyce angelologicznej zabraknąć oficjalnych wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w takim dokumencie jakim jest Katechizm, dlatego też odwołuje się on do orzeczenia Soboru Laterańskiego IV, który zajmował się tą tematyką, jak również jest też nawiązanie do II Soboru Nicejskiego, Soboru Watykańskiego I, encykliki „*Humani generis*” papieża Piusa XII, „Wyznania wiary” papieża Pawła VI. Z grona teologów zajmujących się tematyką anielską zostało przywołane świadectwo tylko jednego - św. Tomasza z Akwinu określonego tytułem Doktor Anielski - ale jego autorytet w tej problematyce jest niekwestionowany.

Inną sprawą wartą zauważenia gdy chodzi o temat aniołów w Katechizmie Kościoła Katolickiego jest umieszczenie całej tej problematyki w obszarze artykułu wiary chrześcijańskiej zajmującego się Bogiem Stworzycielem, tak jak to jest ujmowane w tradycyjnej teologii. Zaś

³⁵ H. Oleschko odwołując się do licznych Konkordancji Pisma Św. Starego i Nowego Testamentu podaje dokładnie wszystkie miejsca biblijne w których występują aniołowie. Por. Oleschko, dz. cyt., s. 21-42.

„obecnie postuluje się podporządkowanie angelologii chrystologii, powiązanie z angelologią teologiczną oraz ukazanie jej przedmiotu w całości kształcie zagadnień teologicznych z podkreśleniem roli aniołów w historii zbawienia”³⁶.

Oczywiście trudno wymagać od dokumentu takiej rangi jak Katechizm Kościoła Katolickiego, który jest przeznaczony dla całego Kościoła i musi w swej objętości prezentować wszystkie zagadnienia dotyczące wiary Kościoła katolickiego aby nadmiernie koncentrował się na temacie angelologicznym. Jednak można zauważyć, że powyższy dokument nie czyni żadnego konkretnego odniesienia zachęcającego do odwoływania się przez wiernych do anielskiej pomocy w codziennym życiu, szczególnie gdy chodzi o modlitwę, pośród których dwie niewątpliwie mają swoją bogatą tradycję: „Anioł Pański” i „Aniele Boży”. Wydaje się, że to pozostaje już niejako zasugerowane do wprowadzenia i rozszerzenia w obrębie katechizmów opracowywanych przez Kościoły lokalne dla których Katechizm Kościoła Katolickiego ma być wzorem.

Człowiek współczesny nie ma pełnej świadomości istnienia i potęgi bytów duchowych jakimi są aniołowie. Z jednej strony nie jest w stanie zaprzeczyć ich egzystencji i zniszczyć ich mocy ale z drugiej strony jego ignorancja w tej materii „powoduje zubożenie ducha ludzkiego, usypia go, wystawia na poważne niebezpieczeństwa, a równocześnie pozbawia go potężnej mocy”³⁷. Aktualnie zdobywanie wiedzy odbywa się głównie za pośrednictwem zmysłów - szczególną doniosłością odznacza się dominacja obrazu - gdy chodzi zaś o poznanie na płaszczyźnie wiary to wymaga ono od człowieka wysiłku ducha, gdyż tylko on może wniknąć w rzeczywistość dostępną dla zmysłów³⁸. Dlatego też sugestie o mityczności czy też tylko symboliczności aniołów w tekstach biblijnych trafiają na podatny grunt we współczesnej umysłowości. Niektórzy odpowiedzialność za zapomnienie aniołów przypisują w pewnej części sztuce sakralnej, „której dzieła raczej wynaturzają, niż godnie wyobrażają naturę aniołów”³⁹, również zdrobniałe formy językowe np. aniołek, aniołeczek

³⁶ K. Strzelecka, Angelologia, w: Encyklopedia Katolicka, F. Gryglewicz (red.), t. 1, Lublin 1985, k. 549.

³⁷ Huber, dz. cyt., s. 36.

³⁸ Por. Tamże, s. 39.

³⁹ Por. Tamże, s. 40. Takie stwierdzenie nie oznacza wcale całkowitego usunięcia tematyki anielskiej ze sztuki sakralnej, gdyż wtedy wpadlibyśmy w drugą skrajność.

nie przyczyniają się do poważnego traktowania tematyki aniołów w codziennym życiu. Kult aniołów wydaje się, że powinien być wyraźniej podkreślony wobec dzisiejszej rzeczywistości człowieka jaką jest samotność i niepewność. Świadomość rzeczywistej i trwałej obecności anioła przy człowieku jest dzisiaj czymś ważnym do podkreślenia w duszpasterstwie.

Autor niniejszego artykułu uświadamia sobie konieczność zrozumienia pytań i poszukiwań współczesnego człowieka, który chce odkryć orędzie zbawienia przyniesione przez Chrystusa⁴⁰ również w obszarze nauki o aniołach. Dlatego też w prezentacji tego tematu oparto się na Katechizmie Kościoła Katolickiego będącego pewną podstawą normatywną dla nauczania prawd wiary⁴¹ a stwierdza on, że "wierzący otrzymał wiarę od innych, dlatego powinien ją przekazywać innym. Nasza miłość do Jezusa i ludzi skłania nas do mówienia innym o naszej wierze. Każdy wierzący jest jakby ogniwnem w wielkim łańcuchu wierzących. Nie mogę wierzyć, jeśli nie będzie mnie prowadziła wiara innych a przez moją wiarę przyczyniam się do prowadzenia innych" (KKK 166). Dlatego też warto było zobaczyć jak prawda o istnieniu i działaniu aniołów dobrych i złych jest obecna w wierze, liturgii, życiu i modlitwie Kościoła i w konsekwencji zadać sobie pytanie jak ona jest obecna w wierze, życiu, kulcie i modlitwie każdego z nas osobiście.

⁴⁰ Por. Jan Paweł II, Jak przekazywać wiarę dzisiaj? Przemówienie do uczestników Międzynarodowego Kongresu Katechetycznego z 17 XI 1997, OsRomPol 19 (1998), nr 1, s. 26.

⁴¹ Por. Tamże.